
МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.137.2

І. А. Косач, к.е.н., доцент,
А. О. Лелюк, студентка,
Ю. Ю. Сівель, студентка

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ
В КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

Анотація. У статті розглянуто шляхи підвищення конкурентоспроможності молочної галузі України на сучасному етапі розвитку економіки. Обґрунтовується необхідність комплексного вирішення проблем розвитку підприємств галузі та роль держави в цьому процесі. Конкуренцію розглянуто як чинник підвищення ефективності господарювання в молочної галузі та встановлено, що провідну роль у цьому процесі слід відводити молокопереробним підприємствам.

Ключові слова: молочна галузь, конкурентоспроможність, експорт, імпорт.

И. А. Косач, к.э.н., доцент,
А. А. Лелиук, студентка,
Ю. Ю. Сивель, студентка

**ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МОЛОЧНОЙ ОТРАСЛИ
В КОНТЕКСТЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ**

Аннотация. В статье рассмотрены пути повышения конкурентоспособности молочной отрасли Украины на современном этапе развития экономики. Обосновывается необходимость комплексного решения проблем развития предприятий отрасли и роль государства в этом процессе. Конкуренция рассматривается как фактор повышения эффективности хозяйствования в молочной отрасли. Установлено, что ведущую роль в этом процессе следует отводить молокоперерабатывающим предприятиям.

Ключевые слова: молочная отрасль, конкурентоспособность, экспорт, импорт.

I. A. Kosach, candidate of economic sciences,
A. O. Leliuk, student,
Yu. Yu. Sivel, student

**THE WAYS OF RAISING THE COMPETITIVENESS OF THE MILK BRANCH IN THE CONTEXT
OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS**

Abstract. This article is about the ways of raising the competitiveness of the dairy industry of Ukraine, on the modern stage of the economic development. In this article grounded the necessity of the comprehensive solution of the problems development of the industry branch and the role of the state in this process. The competition considers as a way to improve the effectiveness in the milk brunch. The leading role in this process pays to the milk reprocess enterprises.

Keywords: the dairy industry, competitiveness, export, import.

Актуальність теми дослідження. Підвищення конкурентоспроможності продукції молочної галузі має велике практичне значення для розвитку вітчизняного молокопродуктового комплексу, насичення внутрішнього ринку доступними для всіх груп населення високоякісними продуктами харчування, розширення зовнішньоекономічних зв'язків. Вирішення цих питань має комплексний характер для економіки країни, оскільки воно пов'язане зі зміцненням здоров'я людей,

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

підвищенням їх життєвого рівня, впровадженням інновацій і досягнень науково-технічного прогресу, забезпеченням національної продовольчої безпеки, зростанням зайнятості населення, нарощуванням конкурентних переваг підприємств і регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питанням підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності молочної галузі України приділяється значна увага. Дослідженням даної проблеми займалися багато вчених та фахівців, зокрема Т. А. Гуцул, М. В. Зубець, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк та інші. Однак, зважаючи на існування проблеми і на даний час, подальші наукові дослідження у цій галузі є необхідними для України. Особливо це актуально в умовах активізації зовнішньоторговельних процесів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження стану молочної галузі, виявлення тенденцій розвитку та основних шляхів збільшення обсягів виробництва продукції молочної галузі, підвищення її конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Молочна галузь займає важливе місце в економіці будь-якої держави та забезпеченні населення продуктами харчування першої необхідності. Молочні продукти мають важливе значення для забезпечення здоров'я населення. Ці продукти, створені самою природою, містять у своєму складі практично все, що необхідно організму людини.

Як і раніше, найбільш гострою проблемою залишається якість молочної сировини і ціноутворення на продукцію, низька купівельна спроможність населення, у результаті чого можливості молочної промисловості повною мірою не реалізуються. Кількість державних програм, які стимулюють вирішення цих питань, недостатня для повного розв'язання проблеми та досягнення поставленої мети.

Український ринок виробників молочної продукції нараховує близько 300 підприємств із загальними потужностями 20 млн тонн молока в рік. Регіональна сировинна база молокопереробної промисловості розвивається переважно в районах основної переробки молока: Київська, Львівська, Полтавська, Вінницька, Житомирська, Чернігівська, Хмельницька області.

Однією з головних проблем даної галузі є невисока якість сировини. Великі переробні підприємства вирішують цю проблему шляхом довгострокових контактів із сільгоспвиробниками (надання необхідного обладнання та фінансова підтримка). Асортимент продукції переробних підприємств складається із великих сегментів, таких як: цільномолочна продукція (морозиво, вершкове масло, сири) та специфічні продукти (сухе, згущене молоко, казеїн, які орієнтовано на експорт).

Виробництво молока в Україні у 2013 році може збільшитися на 3,2%, у порівнянні з 2012 роком - до 11,75 млн тонн, згідно зі словами директора департаменту тваринництва Міністерства аграрної політики і продовольства України Андрія Гетья [11].

Охарактеризуємо особливості експорту та імпорту молочної продукції.

В лютому поточного року експорт молочної продукції з України скоротився на 23,8% у порівнянні з лютим минулого року і склав 9840 т продукції загальною вартістю \$37 884 тис. Зокрема, кількість експортованого рідкого молока та вершків скоротилася на 42%, кількість молока згущеного - на 41%, сиру - на 17,6%. У той же час зросли обсяги експорту молочної сироватки та масла (на 19,7 та 24,5% відповідно). Аналітики зазначають, що скорочення експорту відбувається навіть попри збільшення виробництва молока на 4,5% у порівнянні з лютим 2011 року. Разом з тим у лютому збільшився імпорт молочної продукції у порівнянні з лютим минулого року на 81,2% і склав 4463 т продукції загальною вартістю \$16 656 тис. Зокрема, кількість імпорту рідкого молока і вершків зросла у 2,4 рази, молока згущеного - майже в 4 рази, кисломолочної продукції - в 1,15 разів, молочної сироватки - в 1,3 рази, сиру - в 1,45 рази. Звичайно, таке суттєве зростання обсягів імпорту молочної продукції негативно впливає на стан вітчизняної галузі молочного скотарства [12].

У минулому році вдалося стабілізувати виробництво молока в Україні, і ці позитивні тенденції будуть збережені у 2013 році. Прогнозується виробництво молока в обсязі 11,75 млн тонн, що забезпечить споживання молока на душу населення на рівні 217,3 кг. За прогнозами експертів, імпорт молочної продукції в цьому році зменшиться майже на 21,5%, а експорт - зросте на 17,4% [12].

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Основними виробниками на ринку молочної продукції є ПАТ „Галактон” (торгові марки «Баланс», «Біо-Баланс»), російська компанія „Вимм - Билль - Данн” володіє такими українськими підприємствами: ПАТ „Київський міськмолзавод №3” („Славяночка”, „Рижий Аг”, „Чудо”, „Домик в деревне”, „Фругурт”, „Доктор БиФи); ПАТ „Харківський молочний комбінат” („Веселий молочник”, „Ромол”), ПРАТ „Лакталіс - Україна” (President). Важливе місце на ринку займає ПРАТ „Павлоградський молочний комбінат” („Фанні”), молочна фабрика „Rainford” та комбінат „Придніпровський” („Злагода”, „Любимчик”, „Линия жизни”). Набирає темпи і ПАТ „Ковельмолоко” („Гурманіка”, „Комо”). Підприємство входить до „західної молочної групи”, яку контролює компанія „Континуум”. ПАТ „Балтський молочно-консервний комбінат” („Ласуня”), спеціалізується на виробництві знежиреного молока та сухих адаптованих молочних сумішей для дитячого харчування, сухого цільного молока, лактози та масла. Ці продукти виробляються з екологічно чистого молока.

Важливим аспектом аналізу галузі є визначення її експортного потенціалу. Основним зовнішнім ринком збуту молокопродуктів вітчизняними підприємствами є ринок Російської Федерації. Крім Росії, найважливішою країною-експортером молочних продуктів протягом багатьох років є Казахстан. Кисломолочну продукцію експортує в основному Молдова. Масло вершкове експортується в Казахстан, Азербайджан, Молдову, Туреччину, Білорусь, Вірменію. Такі країни, як Німеччина, Польща, США, Сінгапур, Нідерланди, Латвія, Китай експортують тільки молочний білок, сухе молоко і суху сироватку, які використовують у власному виробництві.

Імпорт молокопродуктів в Україні з цілого ряду причин незначний. В країну імпортується окремі види десертної та йогуртової продукції, високоякісних сирів.

На думку Міністерства аграрної політики та продовольства, імпорт для України не вигідний через подорожчання світових цін на молокопродукти, такі як вершкове масло, згущене молоко, молочна сироватка. Так, у 2010 році Україна скоротила імпорт продуктів молоковиробництва на 27,1%, тобто 33,6 тис. т, на загальну суму 113,1 млн доларів.

Також слід зазначити, що знову поновився конфлікт із білоруським ринком молочної продукції. З 21 січня 2013 р. Госветфітослужба України заборонила ввозити продукцію білоруських ВАТ «Молочні продукти» та ВАТ «Бабуся Кринка», а з 23 січня 2013 року — ВАТ «Оршанський молочний комбінат». Таких заходів було вжито з причини невідповідності продукції вищезазначених підприємств нормам безпеки України за фізико-хімічними та мікробіологічними показниками. Незважаючи на виникнення конфліктної ситуації з сусідньою країною, рішення було зрозуміле і відповідало законодавству України, оскільки ці міри сприяли захисту та безпеці здоров'я громадян держави.

Просування продукції та реклама є головними факторами в конкурентній боротьбі за частку зовнішнього ринку. Велику роль також відіграє наявність у компаній брендів та власної системи дистрибуції. Для ефективнішого використання потужностей шляхом спеціалізації підприємств на певному виді продукції підприємства молочної галузі об'єднують свої зусилля.

Перспективи розвитку вітчизняного ринку молока і молочних продуктів напряму залежать від доходів населення та можливостей підприємств розв'язувати проблеми оновлення основних засобів.

На сучасному етапі молокопродуктовому підкомплексу державою відведена специфічна роль регулювальника процесу реалізації молока як продукції сільського господарства. Якщо в умовах становлення ринкових відносин під час збуту значної частини продукції між сільськогосподарським товаровиробником і кінцевим споживачем як в Україні, так і за кордоном з'явилася величезна кількість торгово-посередницьких організацій, які отримують основну частину прибутку, то на ланці виробник – споживач у молочної галузі здебільшого немає нікого. Велика кількість посередників зумовлює формування занижених закупівельних цін і значне зростання (іноді в декілька разів) кінцевої ціни продажу. У цій ситуації незадоволеними залишаються і виробники, і споживачі сільськогосподарської продукції, яка як база для харчової промисловості впливає на вартість споживчого кошика. У молочної галузі ситуація, на перший погляд, мала б кардинально відрізнитися. Однак в умовах відсутності конкуренції з боку торговельно-посередницьких органі-

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

зацій молокопереробні підприємства, користуючись монопольним становищем, дуже часто свідомо занижують закупівельні ціни на сире молоко.

Проблеми, з якими зіштовхнулася молокопереробна галузь, та пошук шляхів для їх вирішення деякі науковці умовно поділяють на два блоки:

- вступ України до СОТ і поглиблення інтеграції з ЄС, що накладає на сільське господарство велике коло додаткових зобов'язань і специфічних обмежень;

- негативні наслідки подрібнення аграрних формувань у процесі проведення аграрної і земельної реформ, що супроводжувалося спадом виробництва, переходом до архаїчних технологій вирощування сільськогосподарської продукції й суттєвим погіршенням її якості.

До цього переліку слід додати ще один блок: законодавча нестабільність, зовнішні умови підприємницького середовища, вплив політичних процесів на орієнтири в зовнішньоекономічній діяльності.

Прогнозні тенденції розвитку світового ринку молока на найближчі 20 років визначають посилення конкуренції з боку іноземних товаровиробників і зміну системи перерозподілу сегментів світового ринку. Українські товаровиробники можуть зазнати поразки у конкурентній боротьбі в недалекому майбутньому, тому лідерам вітчизняного ринку необхідно змінювати свої стратегії уже сьогодні, орієнтуючись на технології, якість, новизну, традиції, нові тенденції в споживанні тощо.

Як зазначалося, одним із важливих чинників забезпечення ринку молочною продукцією є товарність молока, що виробляється. Тому, розробляючи заходи щодо поліпшення конкурентоспроможності молочної галузі, виробництво молока господарствами населення слід розглядати як один із резервів молокопереробної промисловості, який потребує належної уваги з боку держави.

Подальший розвиток молочної галузі неможливий без підтримки й сприяння державних органів влади на усіх рівнях – від селищної ради до загальнодержавного. Однак в умовах напруженого державного бюджету потрібно досить чітко виділити позицію держави щодо молочної підкомплексу і позицію самих молокопереробних підприємств. Розраховувати на значні інвестиції за рахунок бюджетних коштів у найближчому майбутньому не доводиться, але запровадження часткового відшкодування витрат (до 50%) вартості нового будівництва й реконструкції тваринницьких ферм і комплексів за рахунок коштів державного бюджету та будівництво близько 500 сучасних технологічних ферм (по одній в районі) значно виправить ситуацію в галузі та на селі. Це і зростання аграрного виробництва, і зменшення безробіття на селі, і розвиток соціальної інфраструктури, після 3-4-х років окупності повернення коштів у бюджет держави [9-10].

Висновок. Отже, основними резервами підвищення конкурентоспроможності молочної сектору України та молокопереробних підприємств є посилення концентрації виробництва, насиченість внутрішнього ринку дешевою та якісною сировиною і якісними молочними продуктами, підвищення продуктивності праці на фоні зростання купівельної спроможності населення.

Розглядаючи конкуренцію як чинник підвищення ефективності господарювання в молочному підкомплексі АПК, встановили, що провідну роль у цьому процесі слід відводити молокопереробним підприємствам. На них покладена роль визначення взаємозв'язків із виробниками молока, підтримка й допомога у вирішенні існуючих питань відносно розвитку молокопереробної галузі; молокопереробні підприємства в умовах ринкових відносин виступають інструментом забезпечення та контролю за належною якістю, рівнем безпеки молочної продукції.

Досягнення інноваційних конкурентних переваг вітчизняними підприємствами залежать, в першу чергу, від державної підтримки, науково-технічної та інноваційної політики, впровадження сучасних технологій виробництва та управління підприємством. Український ринок молочної продукції має реальні можливості стати досить прибутковим бізнесом і потужним експортером молокопродуктів вітчизняного виробництва на європейських ринках і ринках інших країн світу.

Література

1. Біла С. Роль держави у формуванні конкурентного середовища як передумови структурних перетворень економіки / С. Біла // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. - 2001. - № 1. - С. 81-90.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

2. Білорус О. Г. Менеджмент: конкурентоздатність і ефективність / О. Г. Білорус, Є. Г. Панченко. - К. : Знання, 1992. – 40 с.
3. Борисенко З. Діалектика монополізму і конкуренції в умовах глобалізації / З. Борисенко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2004. - № 2. - С. 404-409.
4. Виноградський М. Д. Менеджмент в організації: навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів / Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. – К. : Кондор, 2002. – 654 с.
5. Воронов А. Конкуренция в 21 веке / А. Воронов // Маркетинг. - 2001. - № 5(60). - С. 16-24.
6. Грищенко І. М. Формування конкурентного середовища на ринку послуг України / І. М. Грищенко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - № 5. - С. 163-166.
7. Дворак М. С. Чинники формування конкурентного середовища на ринку України / М. С. Дворак // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 9(63). – С. 120-127.
8. Желєзняк А. М. Управління якістю молока та молокопродуктів / А. М. Желєзняк // Збірник наукових праць / За ред. М. І. Бахмата. – Кам'янець – Подільський : Абетка, 2006. - С. 212–214.
9. Конкуренцеспроможність економіки України в умовах глобалізації: монографія / Я. А. Жаліко, Я. Б. Базиліук, Я. В. Белінська та ін.; Нац. ін-т стратегічних досліджень. - К. : Знання України, 2005. - 387 с.
10. Ільчик М. М. Прогноз попиту та пропозиції молокопродуктів: продовольче споживання, експорт та обсяги виробництва / М. М. Ільчик // Аграрна наука і освіта. – 2003. - № 3-4. - С.106-111.
11. Виробництво молока в Україні в 2013 році збільшиться на 3,2% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukr.net/news/virobnictvo_moloka_v_ukra_n_v_2013_roc_zb_lshitsja_na_3_2-18039247-1.html
12. Рынок молокопродуктов в Украине: проблемы экспорта и импорта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.marketing-ua.com/marketingnews.php?id=23238>.

References

1. Bila S. Rol derzhavy u formuvanni konkurentnoho seredovyschcha yak peredumovy strukturnykh peretvoren ekonomiky [The role of the state in forming the competitiveness surroundings as a main precondition of the structural transformation of the economy]. *Visnyk Ukrainської Akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine*, 2001, no.1, pp. 81-90.
2. Bilorus O. H., Panchenko Ye. H. *Menedzhment: konkurentozdatnist i efektyvnist* [Management: competitiveness and efficiency]. Kyiv, Znannia Publ., 1992. 40 p.
3. Borysenko Z. Dialektyka monopolizmu i konkurentsii v umovakh hlobalizatsii [Dialectics of monopolism and competitiveness in conditions of globalization]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy - Bulletin of the National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine*, 2004, no.2, pp. 404-409.
4. Vynohradskiy M. D., Vynohradskaya A. M., Shkanova O. M. *Menedzhment v orhanizatsii* [Management of the organization]. Kyiv, Kondor Publ., 2002. 654 p.
5. Voronov A. Konkurentsia v 21 veke [The competitiveness in the 21st century]. *Marketing – Marketing*, 2001, no.5(60), pp. 16-24.
6. Hryshchenko I. M. Formuvannia konkurentnoho seredovyschcha na rynku posluh Ukrainy [The formation of the competitiveness surroundings in the service market of Ukraine]. *Pidprijemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Industry, economy and law* 2007, no.5, pp. 163-166.
7. Dvorak M. S. Chynnyky formuvannia konkurentnoho seredovyschcha na rynku Ukrainy [The formation factors of the competitiveness surroundings on the Ukrainian markets]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of Economics*, 2006, no.9(63), pp. 120-127.
8. Zheliezniak A. M. Upravlinnia yakistiu moloka ta molokoproduktiv [The management of quality of the milk and dairy products]. *Zbirnyk naukovykh prats – Collected scientific articles*, 2006, pp. 212–214.
9. Zhaliko Ya. A., Bazyluk Ya. B., Belinska Ya. V. *Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [The competitiveness of the Ukrainian economy in conditions of globalization]. Kyiv, Znannia Ukrainy Publ., 2005. 387 p.
10. Ilchik M. M. Prohnoz popytu ta propozytsii molokoproduktiv: prodovolche spozhyvannia, eksport ta obsiahy vyrobnytstva [Prediction of the demand and supply of the milk products: food consumption, export and amount of the productions]. *Ah-rarna nauka i osvita – Agrarian science and education*, 2003, no.3-4, pp.106-111.
11. *Vyrobnytstvo moloka v Ukraini v 2013 rotsi zbilshytsia na 3,2%* [The production of the milk raised in 2013 on the 3,2%]. Available at: http://www.ukr.net/news/virobnictvo_moloka_v_ukra_n_v_2013_roc_zb_lshitsja_na_3_2-18039247-1.html (accessed 14 October 2013).
12. *Rynek molokoproduktov v Ukrainie: problemy eksporta i importa* [The market of the dairy products in Ukraine: problems of the export and import]. Available at: <http://www.marketing-ua.com/marketingnews.php?id=23238>. (accessed 14 October 2013).

Надійшла 14.10.2013